

Verslag Telling van Groenknolorchis en Moerasgamander Zuid-Hollands Landschap

Mededelingennummer PWG 2025/02

Auteur: Theo Hagendoorn

Groenknolorchis

© KNNV afdeling Hollandse Delta

Verslag Telling Groenknolorchis en Moerasgamander Zuid-Hollands Landschap

***Een publicatie van de Plantenwerkgroep van de Natuurvereniging Hollandse Delta,
een afdeling van de KNNV.***

Mededelingennummer 2025/02

Auteur: Theo Hagendoorn

Onderzoekers: Leden van de Plantenwerkgroep

Omslagfoto: Groenknolorchis Fotograaf: Wim v Vliet

Natuurvereniging Hollandse Delta

een afdeling van de KNNV

secretariaat:

Peter Vermaas

Schudegge 17

3224 BP Hellevoetsluis

Telefoon: 0181-324058

Email: secretaris@voorne.knnv.nl

Inhoud

Inleiding	3
Groenknolorchis.....	4
Habitat:	4
Werkwijze	4
Resultaat	4
Parnassia vlak	
Beheer.....	7
Conclusie.....	7
Moerasgamander op Voorne	8
Soortbeschrijving	8
Ecologie en verspreiding	9
Werkwijze	10
Resultaat	10
Beheer Moerasgamanders.....	11
Bronnen	12
Colofon	12

Inleiding

De ontwikkeling van de Groenknolorchis en de Moerasgamander op Voorne in 2025

De planten werkgroep van de KNNV afdeling Hollandse Delta telt jaarlijks het aantal Groenknolorchissen op het Parnassia vlak en in Hoekje Jans en sinds dit jaar ook op het Plevieren vlak, verder wordt de Moerasgamanders in de Gamandervallei en de Gentianenvallei geteld. Omdat de Groenknolorchis en de Moerasgamander zulke zeldzame planten zijn, is het van belang de populatie-ontwikkeling van deze soorten goed te monitoren. De Groenknolorchis heeft het slechter gedaan op de Parnassia vlakte maar in Hoekje Jans weer beter in 2025 dan in 2024. Het Plevieren vlak is in 2025 voor de eerste keer oppervlakte dekkend geteld.

De Moerasgamander heeft het in 2024 niet zo goed gedaan in de Gamandervalleien de Gentianen vallei geen bloeiende exemplaren gevonden.

Groenknolorchis

Habitat:

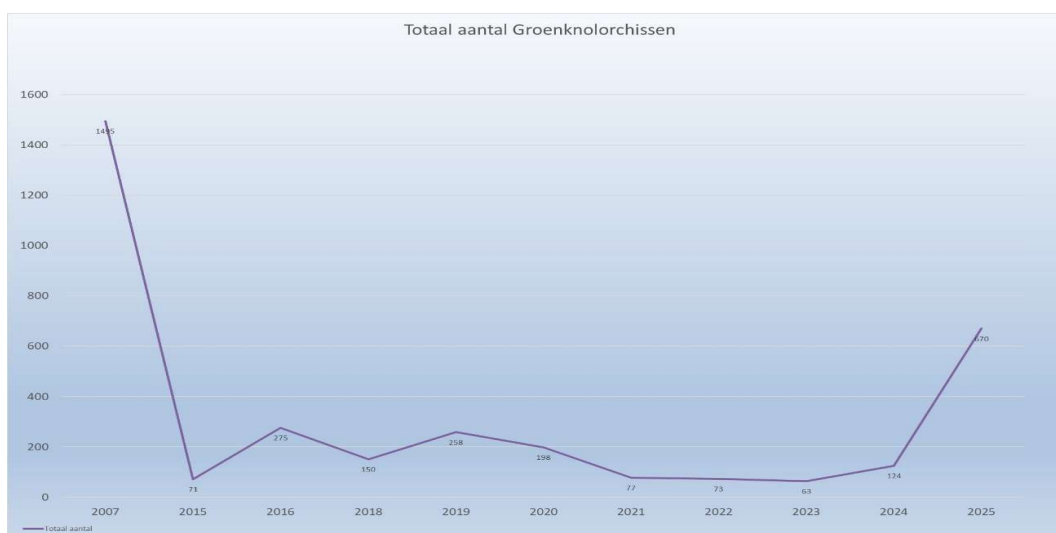
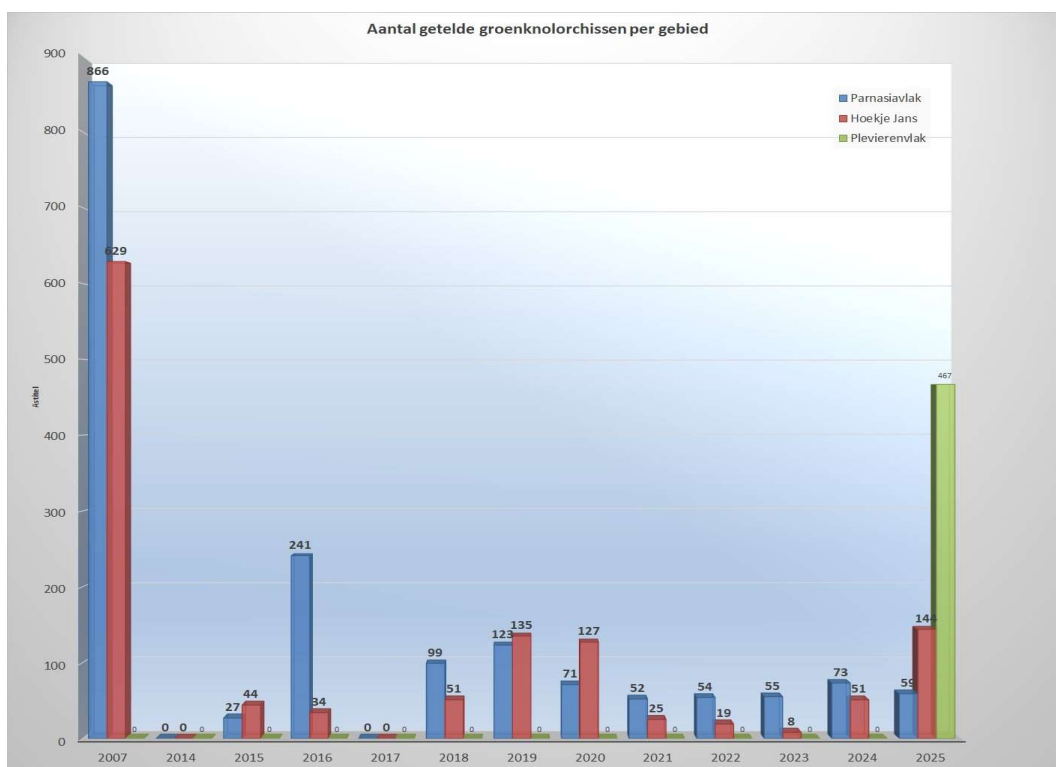
De Groenknolorchis is een soort van vochtige duinvalleien, trilvenen en alkalische laagveenmoerassen. Ze staat op plekken die gedurende het gehele jaar zeer nat zijn en onder invloed staan van basenrijk grondwater. De soort komt meestal voor in pionier situaties met geringe bodembedekking (duinvalleien) of in dikke mostapijten (trilveen en alkalisch laagveen).

Werkwijze

De telling is oppervlakte dekkend door de planten werkgroep geteld waarbij alle exemplaren van kiemplant tot in bloei of zaad staande planten zijn geteld en de coördinaten van de vindplaats vastgelegd. Bij het inventariseren maken we gebruik van de app ObsMapp via een smartphone, de waarnemingen worden dan ook gelijk vastgelegd in de database van Waarneming.nl. We hebben beide gebieden op 21-06 2026 bezocht en het plevieren vlak is op 05-07-2025 oppervlakte dekkend geteld.

Resultaat

Totaaloverzicht getelde Groenknolorchissen door plantenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta													
Gebied	2007	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Parnasiavlak	866	-	27	241	ng	99	123	71	52	54	55	73	59
Hoekje Jans	629	-	44	34	ng	51	135	127	25	19	8	51	144
Plevierenvlak													467
Totaal	1495	0	71	275	0	150	258	198	77	73	63	124	670
Opmerkingen:													
2007													
-	Onbekend												
ng	In dat jaar niet geteld.												
2018	Er was nog 1 exemplaar wat in bloei stond en ongeveer 25% heeft zaad gevormd.												
2019	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten.												
2020	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten. Gemiddeld 40% heeft zaad geproduceerd												
2020	Over de beide terreinen kan gezegd worden dat de begroeiing erg hoog is en dat zeker de kruipwilg plaatselijk meer dan een meter hoog is .												
	Aandacht voor het maai beheer is noodzakelijk												
2021	Veel exemplaren met zaad en sommige nog bloeiend en weinig rozetten.												
2025	Plevierenvlak voor het eerst geteld.												

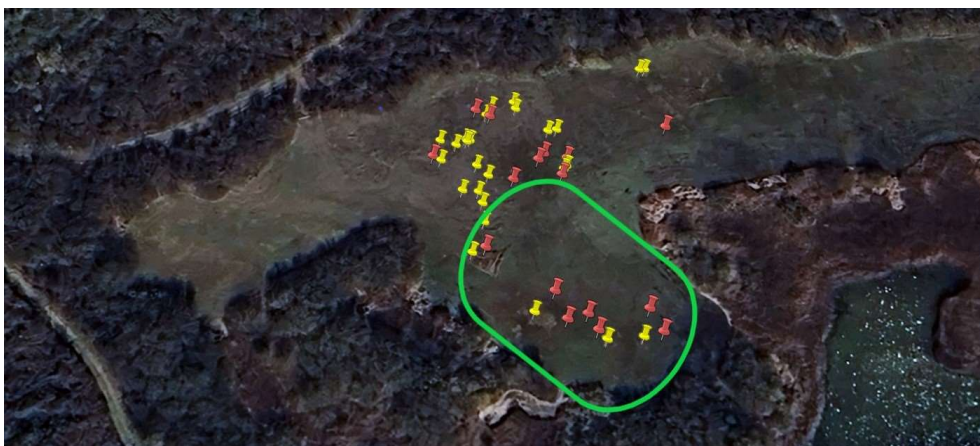

Het aantal Groenknolorchissen was op Hoekje Jans duidelijk hoger dan in 2024 en vertoont na 3 jaar lage aantallen weer een stijgende trend. Op de Parnassia vlakte is na drie jaar van ongeveer 55 weer een stijging te zien naar 73 in 2024 exemplaren maar in 2025 weer een daling. Sinds 2021 is het Parnassia vlak in het geheel kort gemaaid en het maaisel is in zijn geheel goed afgevoerd, mogelijk zou hier op een gedeelte het sinusmaaien kunnen worden toegepast en dan op dat gedeelte waar geen groenknolorchissen staan. Op de delen die ontdaan zijn van houtige gewassen zijn nog geen Groenknol orchissen gevonden in 2025

Parnassia vlak

Op de naast staande kaart is te zien dat de verspreiding in 2025 (gele pins) ongeveer gelijk blijft ondanks een lager aantal (rode pins is 2024)

Hoekje Jans

Op de naast staande kaart is te zien dat de toename (gele pins) hoofdzakelijk in het lager begroeide deel is (rode pins 2024)

Plevierenvlak

Hier zijn de meeste exemplaren gevonden op een enigszins hellende strook tussen de struiken gordel en de natte laagte

Op het Parnassia vlak was het opvallend dat (groen omcirkelt) daar de exemplaren groot waren ± 15 cm hoog en 10 tot 12 bloemen terwijl verder alles kleiner was dan 7 cm dit was ook zo met de direct omliggende begroeiing. Ook op Hoekje Jans waren de exemplaren in het groen omcirkelde deel groter. Voor het Plevieren vlak geldt dat de exemplaren op het hellende deel erg klein 3 á 4 cm en de natter staande exemplaren weer ongeveer 7 cm.

Beheer

Voor het Parnassia vlak kan gezegd worden dat het terrein eigenlijk te droog is waardoor de grassen teveel de overhand krijgen. Ook de stukken waar moerasrolklaver staat overwoekeren deze planten alles.

Hoekje Jans het oprukkende riet kan een probleem gaan geven maar is nog niet zo hoog en dicht maar het breid wel uit en ook hier zijn stukken met moerasrolklaver die overwoekeren. Van klaver soorten is bekend dat er stikstof wordt opgeslagen wat tot voedsel verrijking zorgt. Er is in 2024 een proef gedaan op Hoekje Jans om het riet eerder in het jaar zeer kort te maaien maar daar was dit jaar geen resultaat van te zien maar het selectief maaien van stukken met planten die dreigen te overheersen is wel aan te bevelen

Het Plevieren vlak is nog volop in ontwikkeling maar ook hier is de bodem waar de meeste exemplaren staan te droog maar hier is weinig aan te veranderen door de licht aflopen de grond.

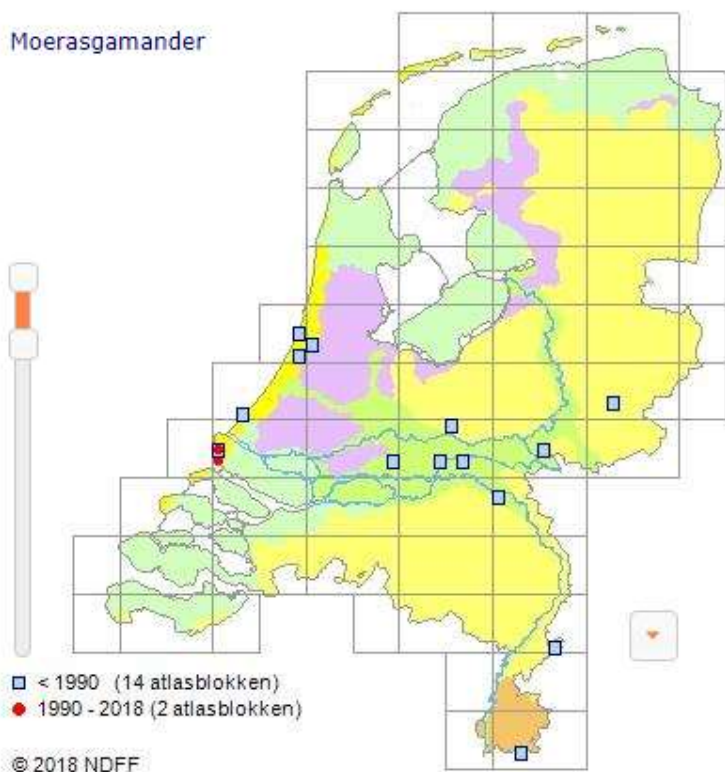
Conclusie

Dit droge jaar laat zien dat dit wel een probleem wordt en dan zeker op het Plevieren vlak waar de meeste exemplaren erg klein waren en duidelijk last hadden de droogte zie ook bovenstaande foto. De duidelijke toename van het aantal exemplaren op Hoekje Jans bijna een verdrievoudiging van 2024 is wel zeer positief.

Moerasgamander op Voorne

Teucrium scordium L.

Moerasgamander

Soortbeschrijving

In de Duinen van Voorne komt een zeer zeldzame plant voor de Moerasgamander (*Teucrium scordium*). De moerasgamander (*Teucrium scordium*) is een kruipende, overblijvende plant die behoort tot de lipbloemenfamilie (Labiatae). De plant wordt 15-45 cm hoog, heeft een kantige, behaarde stengel en vormt uitlopers. De zittende, zachthahaarde bladeren zijn langwerpig tot lancetvormig met een grof gekarteld-gezaagde rand. De onderste bladeren hebben een afgeronde voet en de bovenste een wigvormig versmalde voet. Stukgewreven bladeren ruiken naar knoflook.

De moerasgamander bloeit van juli tot september met licht paarsrode 0,7-1 cm lange bloemen, die alleen in de oksels van de bladeren of in armbloemige schijnkransen staan. De kelk is vijftandig. De bovenlip van de bloemkroon is diep ingesneden en de slippen liggen tegen de drieslippige onderlip aan, waardoor het lijkt of de bloemkroon vijfspelig is. De bloem heeft vier meeldraden. De schutbladen zijn meestal langer dan de bloemen. De vrucht is een vierdelige splitvormig

Het aantal Moerasgamanders in de 2 gebieden waar deze plant voorkomt geeft een wisselend beeld. In de Gamandervallei doet de Moerasgamander het tot voor enkele jaren onverminderd goed, hier zijn in 2020 nog 690 exemplaren geteld, het hoogste aantal na sinds de dramatische afname na 1996 maar in 2021 was er weer een teruggang naar 48 gelukkig stijgt het aantal sindsdien weer. Ook worden er steeds meer exemplaren verder van de poel af waargenomen. Het aantal in de Gentionnervallei is in 2020 echter dramatisch afgenomen, er zijn nog maar 52 exemplaren gevonden en in 2025 zijn nog maar 8 waargenomen. Mogelijk speelt de toenemende verruiging (vergrassing) hier een rol.

Ook verdroging zal hebben bijgedragen aan de achteruitgang

Ecologie en verspreiding

De Moerasgamander staat op zonnige, vochtige tot periodiek natte of overstromde, matig voedselrijke, humeuze, zwak zure, maar veelal basische en kalkrijke zand-, klei-, of leemgronden. De licht zouttolerante soort groeit en groeit op open, soms lichtbeschaduwde plaatsen in de duinen en in moerassige graslanden in het rivierengebied, die 's winters en in het voorjaar onder water staan en 's zomers droogvallen maar niet te sterk uitdrogen. Vegetatieve vermeerdering door uitlopers is van grote betekenis, in de herfst worden deze uitlopers normaal door slib en/of water bedekt en zo kan de plant maandenlang onder overstromde omstandigheden vegeteren en botten de uitlopers het volgende voorjaar uit. Bij natte zomers neemt het aantal planten toe, maar in droge zomers nemen ze af aangezien uitdroging zeer slecht verdragen wordt. Alleen bij sterke waterstandswisselingen kan zij de concurrentie met andere planten aan.

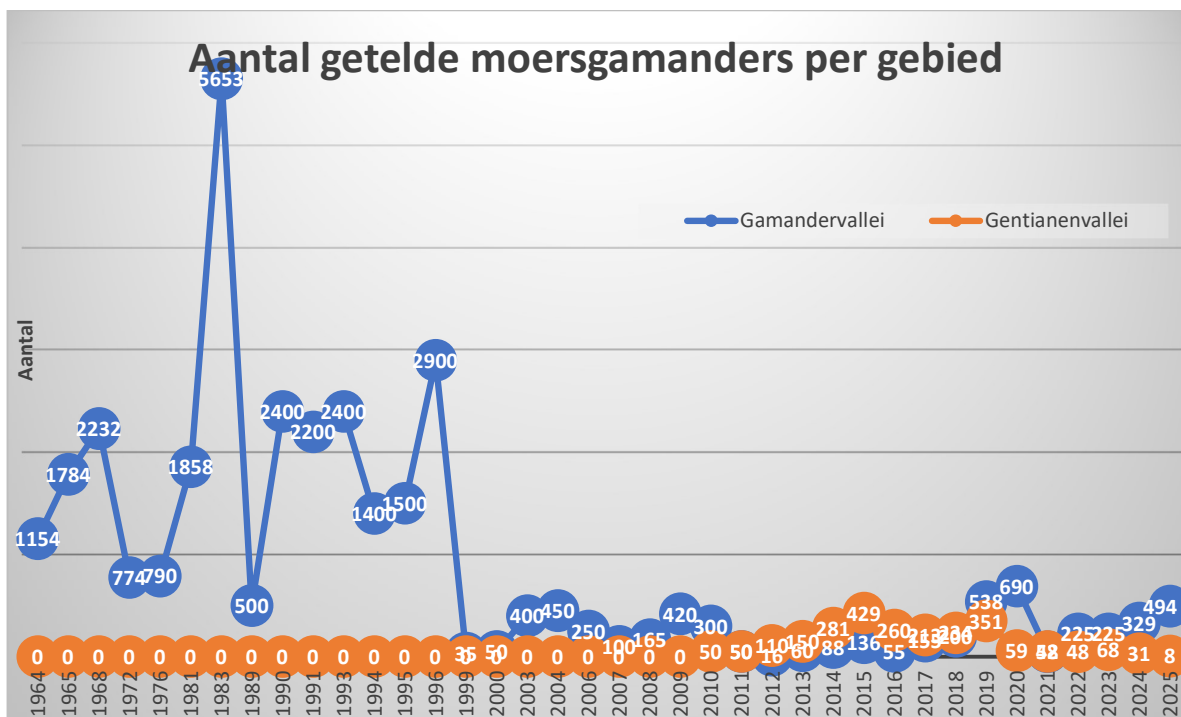
De moerasgamander kwam vroeger op meerdere plaatsen in Nederland voor, maar komt nu alleen nog op Voorne voor.

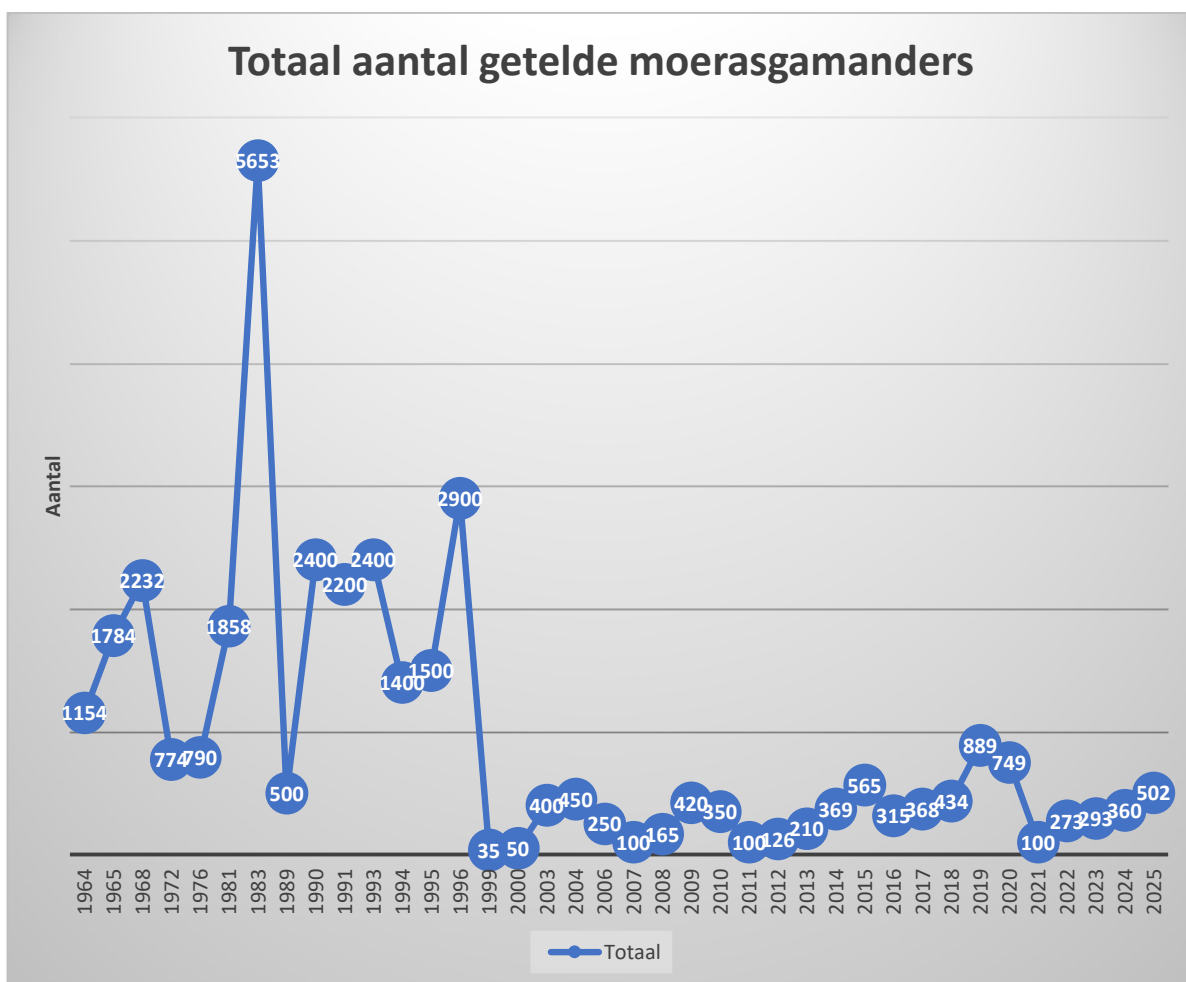
Werkwijze

De telling is oppervlakte dekkend door de planten werkgroep geteld waarbij alle exemplaren van kiemplant tot grote planten zijn geteld een ingevoerd in waarnemingen.nl. Opgemerkt moet wel worden dat alle opgaande planten zijn geteld er is echter niet te zeggen of deze op 1 wortel stok staan.

Resultaat

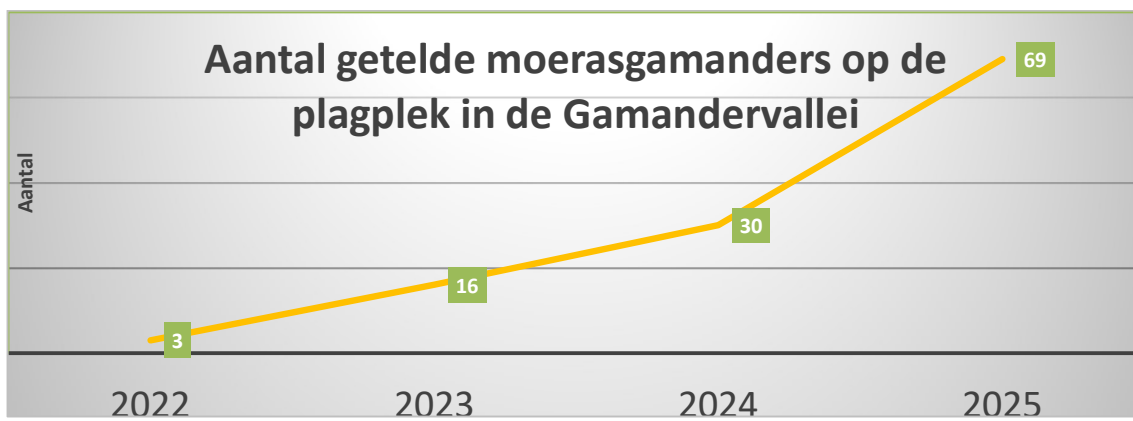
Totaaloverzicht getelde Moersgamanders door plantenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta																			
Gebied	1964	1965	1968	1972	1976	1981	1983	1989	1990	1991	1993	1994	1995	1996	1999	2000	2003	2004	2006
Gamander	1154	1784	2232	774	790	1858	5653	500	2400	2200	2400	1400	1500	2900	35	50	400	450	250
Gentianenvallei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	1154	1784	2232	774	790	1858	5653	500	2400	2200	2400	1400	1500	2900	35	50	400	450	250
Gebied	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Gamander	100	165	420	300	50	16	60	88	136	55	155	200	538	690	48	225	225	329	494
Gentianen	-	-	-	50	50	110	150	281	429	260	213	234	351	59	52	48	68	31	8
Totaal	100	165	420	350	100	126	210	369	565	315	368	434	889	749	100	273	293	360	502
Gebied	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Gamandervallei plagplek					****	**	***							*****	#	\$	%	&	(
Gamandervallei plagplek																3	16	30	69
Gamandervallei exclusief plagplek																222	209	299	425
Opmerkingen:																			
-	De 2e groeiplaats de Getianenvallei is in 2010 ontdekt door plantenwerkgroep lid Hennie van Herk.																		
ng	In dat jaar niet geteld.																		
*	Alleen rond de poel																		
**	Niet bloeiend in beide gebieden																		
***	Weinig bloeiend in beide gebieden																		
****	Gebied Gentianenvallei stond lang onder water was niet goed te tellen																		
*****	Weinig bloeiend in beide gebieden In de gamandervallei staan er steeds meer gamanders verder van de poel af.																		
#	Nog geen bloeiende exemplaren. De poel in de Gamandervallei staat vol tot de rand, de lage groeiplaatsen staan onder water, ook in de Gentianenvallei staat nog water. Op de geplagde plek nog geen gamanders gevonden.																		
\$	Merendeel van de planten klein niet bloeiend, een aantal exemplaren was roodgekeurd door de droogte.																		
%	Merendeel van de planten klein niet bloeiend, een aantal exemplaren was roodgekeurd door de droogte met name in de getianenvallei.																		
&	Geen bloeiende planten in verband met het feit dat de valleien lang onder water hebben gestaan. Bloei zal later plaatsvinden.																		
(	In de Gentianenvallei nog maar 1 groeiplaats gevonden met slecht ontwikkelde planten.																		

Beheer Moerasgamanders

In de Gamandervallei is bij wijze van experiment op advies van de planten werkgroep eind 2020 een stukje geplagd naast de poel, op een locatie waar nog geen Moerasgamanders meer stonden. Het doel is om te kijken of de Moerasgamander zich door deze beheermaatregel kan uitbreiden. Zie onderstaande grafiek lijkt dit succesvol.

Mogelijk is ook in de Gentianenvallei aanvullend beheer nodig om de verruiging (vergrassing) tegen te gaan en zo de groeiomstandigheden te verbeteren.

Verder kan gezegd worden dat de gamander vallei in 2023 en 2024 lang onderwater heeft gestaan en daardoor een goede omstandigheid vormde voor een goede groei van de moeras gamander, er stonde zelfs gezonde planten onderwater in de poel Maar in 2025 was erg droog zelfs de poel was geheel opgedroogd.

Maar de gentianen vallei is veel te droog geweest met als waarschijnlijk gevolg de terug gang met risico dat de Moerasgamander geheel verdwijnt .

Positief is weer dat er dit jaar weer veel slanke Gentianen stonden in de Gentianen vallei iets wat we al jaren niet meer gezien hadden en niet allen dat er veel waren, waren ze ook groot van stuk.

Bronnen

Heukels Flora van Nederland

Google maps

Foto's: Erik Ketting/ Theo Hagendoorn

Colofon

Verslag: Theo Hagendoorn / 05-09-2025

Vegetatieopnamen: De leden van de Plantenwerkgroep van de KKNV Afdeling Hollandse Delta